

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

**“ЛІТЕРАТУРА Й ІСТОРІЯ”
до 95-річчя філологічного факультету
Запорізького національного університету**

14–15 листопада 2024 року

Запоріжжя
2024

Сидоренко О. В.
к. філол. наук, доцент
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет

ВІЙНА ЯК ТРИГЕР ВІДНАЙДЕННЯ ТОЖСАМОСТІ

Очевидно, що фіксувати становлення нового бачення світу і місця кожної людини в ньому – прерогатива літератури, що власне зараз, в умовах розв'язаної війни росії проти нашої держави, і відбувається. Для багатьох людей війна стала активізатором тих процесів, на які вони, на жаль, не наважувалися впродовж усього періоду незалежності України: йдеться про переосмислення реальності та своєї присутності в ній, пошуку самих себе, особистісних змістів, зокрема через мовне самовираження.

Роман Володимира «Рафеєнка Мондегрін (пісні про смерть і любов)» якраз про це. І тим сильніше, переконливіше сприймається твір, знаючи, що автор писав його з реалій власного життя, копіював якоюсь мірою головного героя із себе, переживши як і багато українців ментальне перезавантаження.

Усвідомлення своєї ідентичності, національного самовизначення є доцентровими категоріями для кожної особистості. На жаль, націєтворча ідентифікація в Україні так і не відбулася з проголошенням незалежності й зокрема, на думку О. Романенко, через «тягар історичних травм, які фіксує не тільки історія України, але й кожен її громадянин...» [7, с. 113].

Одним із визначальних компонентів національної ідентичності є ідентичність мовна, адже саме в мові консервується національна пам'ять, саме в мові виражається світоглядна картина народу і саме мова цементує націю.

Завдяки мовному, а точніше україномовному самовизначенню, Габінський, головний герой заявленого роману В. Рафеєнка, не лише оприявлює для себе національну ідентичність, а ще й стабілізує ментальне здоров'я, що ніяк не вдавалося в рідному Донецьку.

Переїхавши з початком окупації з Донецька до Києва, головний герой, будучи інтелектуалом, викладачем філософії, замислюється над причинами витіснення української мови на периферію соціального життя в рідному місті та над тим майбутнім українського Донбасу, яке могло б бути, аби українська мова «прижилася» і виконувала свою об'єднавчу функцію. А так, навіть україномовні в Донецьку залишалися україномовними лише між собою і переходили на російську з іншими, ніби позбавляючись статусу вторинності. Звідси й відсутність у Габінського того ядра, яке «може поєднувати особистість із соціокультурною спільнотою, давати їй почуття належності не лише до групи людей, а й відчуття дому, спорідненості із землею та іншими людьми, котрі живуть на ній» [4, с. 130].

Атмосфера довоєнного Донецька виробила в Габінського життєву позицію триматися осторонь, не вчуватися і не вдивлятися у вир соціального життя, але разом із тим не видавати свою відстороненість. Щодо мовного питання, то

оптимальним рішенням було асимілюватися, а також послідовно сповідувати «катехізіс блаженного незнання» [6, с. 99], який він почерпнув ще з дитинства, всотуючи «стандарти» радянської дійсності, а в дорослому житті довів до абсолюту.

Соціальна відстороненість, патологічна зосередженість на особистісно-емоційних переживаннях і думках стали маркером регіонального конформізму, забезпечували дотримання стратегії «герметичного життя» [6, с. 98] яка дозволяла ізолюватися «не мучитися, не вбиватися жалем і тугою, не кричати уві сні» [6, с. 98], однак разом із тим руйнувала особистісну цілісність головного героя. Тому вимушений переїзд до Києва для Габінського став наслідком не стільки війни росії проти України, скільки війни екзистенційної, війни «небуття з буттям» [6, с. 109], у якій головний герой роману мав детермінувати аксіологію світоглядних позицій.

Опанування української мови, яке стало для Габінського принципово визначеним, не обмежалося власне мовною грамотністю та лексичним багатством, він задається метою не лише чути, а й відчувати її, не лише мислити нею, а й усвідомити її, тобто зробити мову фактором самоідентифікації, постільки вона «відтворює спогади, бажання, прагнення, котрі є спільними для всіх представників нації, її різних поколінь, тому мовна суголосність активізує спільність національного життя, відіграє роль своєрідної матриці досвіду думок, переживань і долі» [3, с. 66]. Габінський, розмовляючи українською сам із собою, аби пришвидшити її вивчення, ніби смакує кожним словом, прислухається до нього, віднаходить невловимі перегуки з іншими словами, підбирає синонімічні ряди.

Українська мова пробуджує у Габінського всі рівні свідомості. У його мовленні починають превалювати цитати з творів української літератури, фольклору, він вдається до постійних алюзій, ремінісценцій. До прикладу, у своєму минулому донецькому житті Габінський час від часу цитував лише пісню «В землянке», твір впізнаваний і означений своїм особливим сенсом для тих, хто «народжений у СРСР». Зазначимо, що цю пісню виконує натовп на центральному майдані Донецька в переддень російської окупації. Цим самим це людське скупчення ніби заявляє про своє бажання прийняти руйнацію, життя в умовах соціальної невизначеності, але здобрене вдовою атмосферою щирості, стоїчної мужності та ідеологічної непохитності.

Занурення Габінського у світ української літератури відбулося через самовизначення своєї українськості. Причини цього занурення переконують у тому, що література, так само як і мова, є вагомим чинником формування національної ідентичності, а для того, щоб вона стала «єдиною консолідуючою одиницею, їй необхідно пройти етап усвідомлення своєї національної своєрідності через ціннісне розрізнення від інших культурних і національних смислів» [8, с. 184]. Штучно скроений і повсякчас насаджуваний єдиний етнокультурний простір під домінуванням у всьому російського піддається переосмисленню, повсякчасна цитатія головним героєм роману дозволяє

диференціювати в межах того простору своє, щойно віднайдене, національно значиме, від чужого, хоча й добре знайомого з дитинства.

Спричинена мовною атрибуцією самоідентифікація героя активізує «оживлення» історичної пам'яті, тобто образів, сформованих подіями, спогадів, сублімованих у міф, які, як спадок, передаються від покоління до покоління. Історична пам'ять представлена звичаями, традиціями народу, національним характером, розумінням неповторної значимості свого народу, тобто того, що на думку А. Ассман, визначає колективну пам'ять [1, с. 148]. Зберігається пам'ять у мові. Мовна ідентичність є частиною національної ідентичності, інакше «нація, котра мислить про світ і себе в ньому категоріями позиченої мови [...], неминує мислити несамотійно – себто сходить з єдиної, унікальної позиції у всесвіті, приділеної лише їй...» [2, с. 148]. Саме мова відображає світоглядну парадигму як окремого індивіда, так і всієї нації, саме вона консолідує націю, а відтак зберігає національну ідентичність. Саме тому в процесі мовної ідентифікації до Габінського повертаються витравлені з пам'яті спомини про присутність української мови в його житті, якою розмовляла з автентичним східним колоритом бабуся, носійка, як і годиться для бабусі, національної тожсамості.

Труднощі з ментальним здоров'ям, які переживає Габінський, як власне і процес пошуку себе, – це спокута за вчинки попередніх поколінь, які відмовилися від свого національного коріння, витравили в собі персональну родову пам'ять. Власне без останньої неможливе й становлення національної ідентичності, оскільки «засвоєння історичного досвіду минулих поколінь, їхніх традицій, інтересів, цінностей є джерелом тієї духовності, що лежить в основі національного самопізнання...» [5, с. 336]. Для головного героя роману В. Рафеєнка «незбагненна мовна пам'ять» [6, с. 22–23] стає активізатором реабілітації трагічного життя його предків, їхня історія уособлює трагізм усього українського народу.

Габінський реконструює минуле, відновлює пам'ять про рід, поновлює втрачений зв'язок поколінь і все завдяки позбавленню мовного манкуртизму. Вивчення мови запустило причинно-наслідковий ланцюжок: завдяки своєму оприявленню в мові він вивчає українську літературу, пізнає духовну культуру народу, пробуджує в собі національні архетипи віднаходить себе, формує національну ідентичність і відновлює національну пам'ять. Окрім того, стихія рідної мови діє на Габінського воістину оздоровче, адже його ментальне здоров'я, напружено-чутливе у рідному Донецьку і остаточно підкошене із початком окупації, нарешті починає гармонізуватися.

Література

1. Ассман А. Простори спогаду. Форми трансформації культурної пам'яті. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.
2. Забужко О. Хроніки від Фортінбраса : вибрана есеїстика 90-х. Київ : Факт, 2009. 352 с.

3. Кубаєвський М., Лук'яненко С. Концептні імплікації у вивченні взаємозв'язку ідентифікації й ідентичності. *Психологія і суспільство*. 2009. № 3. С. 58–68.
4. Лісовий О. Соціокультурна самоідентифікація особистості : автореф. дис. ... канд. філос. наук. Київ, 2012. 23 с.
5. Лобко Н. Пам'ять роду як вияв первинних форм згуртування українців. *Український досвід спільнотного згуртування*. Київ : Українська видавнича спілка, 2006. С. 336–346.
6. Рафеєнко В. Мондегрін (пісні про смерть та любов). Чернівці : Meridian Czernowitz, 2019. 192 с.
7. Романенко О. Ідентичність нації та тексту: як сучасна українська література формує інтенсивні образи національної ідентифікації. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. 2016. № 7. С. 112–120.
8. Урись Т. Художня література як джерело формування національної ідентичності у культурній парадигмі розвитку особистості. *Актуальні питання гуманітарних наук* : зб. наук. праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич, 2021. № 35. Т. 5. С. 183–190.

